

Den nordiska identiteten i en europeisk kontext

Föredrag på Nordens Dag i Riksdagens auditorium 22 mars 2010

Bo Stråth

Jag vill börja med några kritiska tankar kring identitetsbegreppet. Det har under de senaste 30-40 åren gjort en karriär i samhällsvetenskaperna. Före det europeiska rådets deklaration om en europeisk identitet i Köpenhamn i december 1973 talade knappast någon utanför psykologin och psykoanalysen om identitet. Ordet kommer från latinets *identitas* och betyder likhet, men det var länge bara en fackterm i matematik. Under 1880-talet började begreppet användas inom psykoanalysen som var en ny vetenskap under uppsegling. Det förblev en fackterm till in på 1970-talet. Då började det expandera från sitt psykoanalytiska användningsområde inriktat på individer till att bli ett samhällsvetenskapligt begrepp som avsåg större kollektiv som nationer och Europa.

Lika lite som individer i psykoanalysen ställer kollektiv som nationer några frågor om identitet förrän man börjar tvivla på vem man är. När den saken är självklar behöver man inte fråga sig vem man är. Det är ingen tillfällighet att identitetsbegreppet som en samhällsvetenskaplig term vann spridning under 1970-talet. Det var ett årtionde då den kollektiva självtilliten naggades i kanten i de västerländska samhällena i spåren av kollapsande industrier och marknader för varor och arbete. Massarbetslöshet blev överallt ett problem trots att man var säker på att man en gång för alla löst det problemet och att trettioalets farsot aldrig skulle återkomma.

Det faktum att begreppet fortfarande hänger kvar får väl tas som ett tecken på att osäkerheten om vem vi är och om hur framtiden ser ut fortfarande är stor. Ett problem är att termen med årtiondena blivit allt mer essentiell. Efter årtionden av accelererande akademisk och politisk obsession med begreppet har man allt mer kommit att se det som något man har, som en egenskap som man äger, som en essens som tar sig allt starkare uttryck ju mer man avgränsar identiteten till det som är utanför. Allt starkare avgränsning mellan sig Själv och den Andre ledde till identitetspolitik med blodiga följder på t ex Balkan. Nationer började allt mer att definieras i etniska termer i stället för politiska-institutionella.

Mot bakgrund av denna utveckling är jag skeptisk till begreppet. Jag vill föreslå mjukare och mer flytande conceptualiseringar utan essens som t ex samhörighetskänsla, gemenskap, samförstånd, kompromissand, solidaritet och liknande. Mjukare och mer flytande betyder

mer överlappningar och sammanflätningar i stället för starka avgränsningar till det som står utanför och mer inre motsägelser och spänningar inom det som är innanför.

Ett varnande exempel är deklARATIONEN om en europeisk identitet 1973. Den tillkom i en krissituation mot bakgrund av dollarkollapsen två år tidigare och oljeprischocken någon månad tidigare. Hela den internationella ekonomiska ordningen som skapats i Bretton Woods för tiden efter andra världskriget hade brakat samman och Europas ledare sökte skapa ny mening med identitetsbegreppet. Det handlade om att definiera Europas plats i en värld som på något år förändrade sig drastiskt med nya maktförhållanden. Europas Andre definierades i nio hierarkiska lager. Först skulle man utveckla goda förbindelser med bröderna i EFTA, sedan med grannländerna söder om Medelhavet och i Mellersta Östern, sedan över Atlanten med USA, sedan med andra vänliga västländer som Kanada, Japan och Australien. sedan med Latinamerika, Kina, Indien, u-länder i allmänhet och till slut med de allra fattigaste länderna. Det faktum att relationerna med länderna i Mellersta Östern listades före USA visar hur Europas ledare bedömde maktsituationen i världen efter dollarkollapsen och oljeprischocken.

Frågan om en nordisk samhörighet har två bäringar: dels mot de nationella gemenskaperna, dels mot den europeiska. Under senare år har dessutom allt mer frågan om ett världssamhälle börjat tematiseras. Det är viktigt att se Norden i såväl sitt globala som sitt europeiska sammanhang, men också att inte glömma de olika nationella komponenterna. Under nordismens och skandinavismens glansdagar på 1800-talet ville många entusiaster gärna se Norden eller Skandinavien som en ny nation som upplöste och ersatte de gamla. Till helt nyligen gällde detsamma många anhängare av Europatanken. I dag betonar allt fler kontinuiteten och överlappningarna i stället för de starka avgränsningarna. De olika gemenskaps- och samhörighetsnivåerna kompletterar varandra snarare än utesluter varandra. Begrepp som överstatlighet är på retur. Begreppet är i sig oegentligt. Det handlar ju inte så mycket som något som står över staten utan om en ny statlighet på en annan nivå. Insikten om detta har skrämt många.

Omkring 1970 kulminerade det europeiska integrationsprojektet. De Gaulle som blockerat varje tanke på en europeisk förbundsstat var borta från scenen och planer på en ekonomisk och monetär och på en politisk union med klara federala drag sjösattes, Werner-planen och Davignon-planen. Den europeiska frustrationen över USA hade vuxit under hela 1960-talet. Allt fler ledare vägrade underkasta sig dollarns makt. Längst i kritik gick De Gaulle som upprepade gånger hotade med att växla in sina dollarreserver i guld. På det säkerhetspolitiska

området började allt fler att tvivla på de amerikanska utfästelserna i händelse av ett kärnvapenkrig. När dollarn kollapsade borde alltså den djärva planen på en europeisk valuta grundad på en gemensam finanspolitik vinna i styrka. Men det blev precis tvärtom. Något år in på 1970-talet började det bli allt mer grus i det europeiska förhandlingsmaskineriet med kurs mot en federation. Det var svårare än man tänkt sig att etablera ett självständigt alternativ till USA. Vid toppmötet i Köpenhamn 1973 misslyckades man att komma överens på snart sagt alla punkter. Dollarns fall och chockhöjningarna på olja drev inte samman de europeiska länderna utan blockerade dem. I försöken att skyla över fiaskot lyckades de församlade ledarna ena sig om deklarationen om en europeisk identitet. Det var en flykt framåt, bort från de omedelbara politiska kraven mot ett obestämt framtidsmål, bort från politiken hän mot en tänkt kulturell gemenskap.

Norden sågs på motsvarande sätt under 1950- och 1960-talen, men där var ordningen den motsatta. Först fanns tanken på en identitet, sedan kom det politiska handlandet. Tanken på en nordisk identitet — den kallades inte så, termen var en ödesgemenskap — låg kvar och skvalpade sedan 1800-talets skandinavism och nordism. Nu handlade det om att omsätta dessa kulturella gemenskapstankar i politiskt handlande. 1948-59 handlade det om en skandinavisk försvarsunion. Finland var vid den tiden inte aktuellt. Under 1950-talet förhandlade man om en nordisk tullunion, från 1956 också med Finland. 1968-1970 gällde det Nordek-planen. Alla dessa stora planer handlade om en positionering i förhållande till Europa. Specifika nordiska värden och normer hade fört samman länderna i en själsgemenskap som nu skulle få politiska muskler. För en del handlade det om Norden som en brygga till Europa medan andra ville se Norden som ett eget självständigt alternativ.

Just oenigheten på den punkten gjorde att planerna alla sprack. Vad gäller planen på en försvarsunion var inte referenspunkten Europa utan västvärlden under USA:s ledning inom ramen för det kalla kriget, men i övrigt stämde parallellen. Sverige ville se försvarsunionen som ett alternativ, Danmark och Norge som en brygga. Den nordiska tullunionsplanen löstes upp i EFTA. Vad gäller Nordek var Danmarks ambition att se tullunionen som en brygga till EG vilket gjorde den svårsmält för Finland. Endast de mindre spektakulära planerna på en nordisk passunion och en gemensam arbetsmarknad förverkligades under 1950-talet. I stället för de mer avancerade planerna som misslyckades fick man mindre långtgående ersättningar: Nordiska rådet 1952 och Nordiska ministerrådet 1971. De europeiska samarbetsplanerna har utlöst aktivitet i Norden, men denna aktivitet har aldrig lyckats att etablera ett självständigt nordiskt alternativ till Europa. Inte heller har försöken att använda Norden som en plattform

för ett avstamp mot Europa samlat de nordiska länderna. Danmark fick inte med sig de andra 1968 och 1973 tog man saken i egna händer. 1995 blev Finland och Sverige medlemmar av den europeiska gemenskapen efter individuella förhandlingar som visserligen var samordnade, men inte från en nordisk plattform utan från EG:s sida. Norge och Island står fortfarande utanför. Europa har historiskt splittrat Norden just därför att man inte kunnat ena sig kring frågan om Norden är en brygga eller ett alternativ till Europa.

En annan iakttagelse ur historien är, att starka former för det nordiska samarbetet i riktning mot mer eller mindre federala lösningar aldrig har lyckats. Undantaget är Kalmarunion 1397-1523 men situationen då var så annorlunda att den inte kan jämföras med 1800- och 1900-talen. I modern tid skedde försök att etablera en skandinavisk eller nordisk union under 1800-talet när Bernadotterna på de svenska och norska tronerna såg möjligheter att sätta sig också på den danska vid mitten av århundradet, eftersom Fredrik VII var barnlös, trots två upplösta äktenskap och ett tredje morganatiskt med balettdansösen Louise Rasmussen, eller grevinnan Danner som hon kallades officiellt. Oscar I och Carl XV gjorde vad de kunde för att omvandla den liberala studentskandinavismen till en dynastisk skandinavism. Oscar I såg därvid under Krimkriget också en möjlighet att få med sig Finland. Mottot var skandinavisk eller nordisk samling mot det tyska enandet i söder och mot det ryska hotet i öster. I Sverige tog många för givet att man också i Finland upplevde ett ryskt hot.

Den polska frihetskampen och upproren 1830 och 1863 blev samlande symboler för skandinavisterna som inte förrän det danska nederlaget vid Dybbøl 1864 ville inse på vilka illusioner de hade byggt unionsplanerna. I Finland fanns inget stort intresse och i Norge blev man närmast rädd för den kungliga aktivismen under 1850- och 1860-talen. I Stockholm bromsade unionsregeringarna Oscar och Carl när de ville stödja Danmark med vapen.

1864, allra senast med proklamationen av det tyska kejsarriket 1871 och Carl XV:s död året därpå, stod det klart att ingen dansk egentligen var beredd att dö för Sverige i kamp mot Ryssland och ingen svensk eller norrman i kamp för Danmark mot Tyskland. I Finland var intresset för de dynastiska unionsplanerna hela tiden ytterst litet. I Sverige hade många vägrat att inse, att vad som där var en tung förlust av en landsdel i Finland var början på en självständighet.

Den skandinaviska eller nordiska tanken var emellertid inte död i den mån man menar pragmatiskt samarbete grundat i erfarenheter och upplevelser av speciell närhet mellan de olika folken. Ganska snart efter kollapsen av det dynastiska projektet började vetenskapsmän

i en rad olika discipliner att samlas till nordiska fackmöten. Det handlade om statistiker, ekonomer, jurister, statsvetare och från början av 1900-talet också historiker. Näringslivets organisationer liksom folkrörelsernas började också samlas i nordiska kongresser. Oslohistorikern Ruth Hemstad har i rik detalj kartlagt denna framväxt av ett pragmatiskt nordiskt samarbete efter 1870. Trots att nationsbyggandet hade prioritet, särskilt i Norge och Finland, men också i Sverige och Danmark, växte en sorts samhörighetskänsla fram. Den var förankrad hos ämbetsmännen i statsapparaterna, hos vetenskapsmännen vid universiteten, hos industrins och näringslivets företrädare liksom i folkrörelserna.

Det var i många avseenden en samhörighetskänsla som inte kostade något utöver reseutgifterna till mötena. Den fordrade inga stora politiska initiativ och den utlöste heller inga sådana. Konflikten mellan Sverige och Norge 1905 lade sordin på de nordiska stämningarna för ett årtionde men det yttre trycket under första världskriget drev samman länderna igen. Trekungamötet i Malmö 1914 blev en symbol för en ny gemenskapsanda. Finlands position under dessa år var givetvis mycket utsatt till följd av förryskningspolitiken sedan sekelskiftet, som i sin tur måste ses mot bakgrund av den tyska flotttrustningen under 1890-talet. Finland kom oförskyllt i skärningspunkten i stormaktskonflikten om makten över östersjöområdet. Detta blev särskilt tydligt under inbördeskriget när vita garden slogs mot röda som ställföreträdare för de två stormakterna. I Sverige aktiverades åter de gamla tankarna sedan Krimkriget och tidigare om ett svenskt uppdrag i öster, men i Norge och Danmark var intresset måttligt. I Sverige omsattes intresset i frivilliginsatser på den vita sidan.

Under 1920-talet fäste de nordiska länderna stora förhoppningar vid Nationernas Förbund. Särskilt gällde det den politiska vänstern. Finland såg en referenspunkt inte bara i Skandinavien utan också i de baltiska grannländerna som också blivit självständiga som en följd av världskriget.

Utvecklingen under 1930-talet innebar framväxten av militära hot i söder och i öster. Dessa hot var till skillnad från de dynastiska skandinavisternas hjärnspöken reella och ledde till en reträtt från det internationella engagemanget i Genève. Den tyska maktexpansionen under Hitler och negligeringen av folkförbundets regler och den motsvarande utvecklingen i Italien under Mussolini sprängde organisationen. Kvar blev en sorts nordisk isolationism. I Sverige var det särskilt tydligt hur bilden tecknades av en progressiv och protestantisk enhetskultur som historiskt hade utvecklats under motsättning till vad som beskrevs som ett katolskt,

konservativt och kapitalistiskt kontinentalt Europa. Motsvarande föreställningar med implicita socialdemokratiska förtecken fanns också i Danmark och Norge, men Finland hade svårare med så starka kontrastteckningar. Bakgrunden var nog mindre närheten till Sovjetunionen än de ännu öppna såren efter inbördeskriget.

Hoten mot Norden var mycket påtagligare under förspelet till andra världskriget och under själva kriget än de varit under det första. I det första gick den huvudsakliga konfliktlinjen söder om Norden. Under det andra skar konfliktlinjen tvärs igenom de nordiska länderna och tre av dem blev direkt föremål för militära angrepp. Kraftmätningen mellan Hitler och Stalin verkade centrifugalt på det nordiska samarbetet. Endast Sverige lyckades undgå militärt angrepp. Förslag att mer aktivt bistå Finland mot bakgrund av det allt tydligare och allt starkare ryska hotet ledde efter den 30 november 1939 till en regeringskris och bildandet av samlingsregeringen. Det heroiska finska motståndet möttes med beundran av en stark opinion, men militära frivilliginsatser och hjälpsändningar av förnödenheter kunde inte dölja att Norden var splittrat av de yttre omständigheterna. Den bilden förstärktes ännu mer den 9 april 1940.

Efter 1945 tog det informella pragmatiska samarbetet mellan de nordiska folken fart igen. Det gjorde också med vissa mellanrum de politiska integrationsprojekten, men de föll alla som jag inledningsvis konstaterat och ersattes av mindre långtgående samarbetsprojekt. Därmed är jag tillbaka till början av mitt tal.

Vilken grund finns mot denna bakgrund för tanken på en nordisk identitet? Vad skulle motivera den? De nordiska folkens historiska erfarenheter är ju så olika. Det omdömet understryks än mer av det faktum att från 1944 Island tillkom som medlem av den nordiska familjen.

Mitt första svar på dessa frågor är att av skäl som jag redan utvecklat distansera mig från identitetsbegreppet och tala om en nordisk samhörighetskänsla som utgår från men inte upplöser nationella samhörighetskänslor. Samhörighetskänslorna kan inte bygga på illusioner om gemensamma historiska upplevelser och erfarenheter och på Norden som en sorts ödesgemenskap. Samhörigheten måste utgå från insikter om hur olika våra erfarenheter varit och är. Den måste bygga på tolerans för andras upplevelser.

Mitt argument kan förtydligas med hänvisning till de stora jubileumsåren 2005 och 2009.

2005 ville Norge fira hundraårsdagen av unionsupplösningen. Det var ju ett minne som berörde även Sverige. Där var man väl inte så mycket intresserade av att fira, men man kunde ju inte gärna säga nej till att på något vis delta i den norska manifestationen. Man talade om en markering. Helt klart är att man i Sverige och Norge mindes samma händelse men gjorde det på mycket olika sätt.

Detsamma gällde tvåhundraårsminnet av 1809, som var en i många avseenden avgörande händelse för båda länderna, men där man i Sverige kanske inte riktigt ville förstå att tolkningen av den var helt annan i Finland, där 1809 ses som början på självständigheten och början på något nytt, medan det i Sverige handlade om slutet på en epok. Precis som i unionen mellan Sverige och Norge, för den ena parten slutet och för den andra början på en epok, för den ena parten inledningen till blicken bakåt, för den andra till blicken framåt.

Exemplen visar att det inte finns något kollektivt minne på vilken en nordisk identitet kan byggas. De nordiska folken har gjort mycket olika erfarenheter i historien och minns delade händelser på mycket olika sätt. Bilden kompliceras än mer av det faktum att inte heller minnena i vart och ett av länderna är särskilt homogena utan i många fall omdiskuterade. Egentligen är ju själva begreppet kollektivt minne en orimlighet, eftersom bara individer har minnen. Begreppet kollektivt minne är en konstruktion, ett mobiliserande begrepp för att skapa gemenskap. En del skulle vilja kalla det en illusion eller en manipulation.

För Tromsø: Koselleck in här

Den historiska grund vi kan bygga framtiden på är inte illusionen om ett gemensamt minne eller en gemensam historia utan alldeles tvärtom insikten om hur olika våra historiska erfarenheter och upplevelser varit och att just kunskapen om och respekten för olikheten utgör den egentliga värdegrunden. Det är ingen dålig värdegrund. På den grunden kan de nordiska folken vända blicken framåt mot tidens stora utmaningar: miljön, freden och den politiska kontrollen över ekonomin. I stället för en obsession med det förflutna och frambesvärjelse av ett gemensamt minne som inte finns skulle en nordisk gemenskap bygga på respekt för olikhet och politisk samordning kring utmaningarna.

Här skulle jag kort vilja hänvisa till vad Jürgen Habermas skrivit om författningspatriotism. Den utgick från en konfrontation med historien, där de mörka sidorna lyftes upp och blev varnande exempel. *Vergangenheitsbewältigung*, att komma till tals med det förflutna, var grunden för *Verfassungspatriotismus*, som i sin tur var alternativet till en etniskt definierad

politisk gemenskap. Värnet om vad man vunnit efter katastroferna och rädslan för en upprepning av historien var det kitt som skulle hålla samman den tyska nationen. Gemenskapen byggde inte på ett etniskt definierat folk utan på insikten om hur dyrbar demokratin var som man lyckats etablera trots historiens mörka skugga.

Nu kan man naturligtvis hävda att detta är ett tyskt exempel som inte så mycket berör Norden där demokratin är fast förankrad i historien sedan århundraden. Bilden av historiens fria nordiska bönder ses som en garanti för framtiden. Bilden är emellertid inget annat än en fiktion som absorberar energi från dagens problem. Historien ger inga garantier. Det är egentligen det enda vi vet om historien. Plus vetskapen om att vi inte lär av historien.

Problemet med talet om en nordisk identitet är att begreppet, liksom talet om en europeisk identitet, riktar uppmärksamheten mot det kulturella med föreställningar om kulturell homogenitet där kulturen på sikt ses som essentiell. Liksom med deklARATIONEN om en europeisk identitet 1973 blir identitetsbegreppet lätt en flykt bort från politiskt ansvar. Om identitetskampanjen är lyckad är den också potentiellt farlig. Historien visar vad tankar på etniskt definierad kulturell homogenitet kan leda till. Om identitetskampanjen misslyckas är den också potentiellt farlig därför att den politiska krisen kvarstår.

Identiteten måste utvecklas ur en stark politik, inte tvärtom. Det är den erfarenheten vi bör dra från Habermas' debatt om författningspatriotism. Med en stark politik menar jag inte nödvändigtvis något homogent förbundsstatligt federalt. Sådana tankar tycks mindre realistiska i såväl dagens Norden som i dagens Europa, även om spekulationerna mot euron åtminstone för Europa rest frågan om det inte är det som krävs för att kunna behålla den monetära unionen. Vad gäller en stark politik finns för Norden en historisk erfarenhetsgrund att hänvisa till, även om, som jag nyss nämnde, detta inte innebär en garanti för framtiden. Den historiska erfarenheten säger att de stora projekten har *tänkts* i såväl Norden som Europa men i vart fall i Norden aldrig omsatts politiskt. I vad mån så skett i Europa är en omstridd fråga.

En stark politik handlar i dagsläget i Norden inte om ett stort projekt utan om en ökad legitimitet och den kan i dagens värld bara vinnas med samarbete över statsgränserna. Den representativa demokratin står faktiskt på spel. Den har börjat erodera av ett växande politikerförakt. Det gäller i Norden såväl som i Europa. Jag använder här de tämligen vaga begreppen samarbete och legitimitet för att inte ge mig in i den direkta politiska problemlösningen. Men även om de är vaga säger de något om i vilken riktning jag

identifierar problemet: bort från tankar på kulturell homogenitet, en fiktiv identitet och ett fiktivt gemensamt minne. I stället behövs en ökad betoning av politikens roll, av det politiska ansvaret på pragmatismens grund.

Därvid är det nordiska samarbetet inget alternativ till det europeiska. Misslyckas det europeiska samarbetet skulle också det nordiska bli mycket svårt. Samarbetet handlar om att återställa ett starkt eroderat förtroende för den politiska lösningskapaciteten. Legitimiteten för politiken i våra representativa demokratiska samhällen är ett sedan något årtionde växande problem. Detta är tydligt i Europa såväl som i USA och Norden är i det avseende en del av ett generellt europeiskt problem även om problemet är klart större i andra delar av kontinenten.

Jag vill lyfta fram särskilt två dimensioner av den politiska legitimitetsproblematiken, en sociologisk och en ekonomisk, båda i ett längre tidsperspektiv över årtionden. Båda utgår från de omvälvande problem som uppstod efter sammanbrottet av den internationella ordningen i början av 1970-talet, ett sammanbrott som i grunden förändrade arbetsmarknaderna och skapade finansiella marknader med en makt av tidigare okänt slag. Den balans mellan det ekonomiska och det sociala som byggts upp med keynesiansk politik sedan 1950-talet sprack sönder. Balansen hade varit grunden för de nordiska välfärdsstaterna och hade skapat ett stort förtroende för framtidens möjligheter. Alla trodde sig kunna räkna med trygghet från vaggan till graven. Talet om den nordiska modellen var ett uttryck för framgången i det avseendet. Framgången var tveklöst större än på många andra håll.

Den dramatiska förändring som arbetsmarknaderna genomgick understöddes till en början av ett nytt ideologiskt språk producerat av akademiska ekonomer, företagare, inte minst representanter för den nya finansindustrin, och politiker i skön förening. Flexibilitet blev ett mobiliserande slagord. Det gällde att anpassa sig för att kunna överleva på allt hårdare marknader. Det etablerade starka sambandet mellan sysselsättning och levnadsstandard bröts och sysselsättningen blev ett ändamål i sig i nya låglönesektorer på allt mer segmenterade arbetsmarknader. Anglocismerna trängde in i de nordiska språken. *Slimming down*, *outsourcing* och *labour hoarding* (det senare en cynism mot bakgrund av rådande massarbetslöshet) blev nya nyckelbegrepp i en allt mer socialdarwinistisk semantisk terräng som förmedlade budskapet om endast de starkastes överlevnad. Sociologer som Anthony Giddens och Ulrich Beck stöttade under ekonomernas ideologi med begrepp som *risk society*. Där tidigare tron på den politiska styrningens möjligheter hade byggt under den politiska legitimiteten handlade det nu om den politiska styrningens omöjlighet.

Tromsø tillägg från anteckningslapp m bl a Polanyi in här

Hela debatten bortsåg från att de svagaste inte hade någon röst. Legitimiteten fungerade trots det så länge som folk trodde på möjligheten att arbeta sig upp med flexibilitet och anpassning. Över tid uppstod allt större grupper som började misströsta på den punkten. Det allvarligaste är därvid att det särskilt handlar om ungdomar. Framtidsoptimismen har alltmer övergått i resignation, apati och cynism. Inget bekräftade och fullbordade scenariet bättre än den globala finanskraschen i september 2008. Finanskraschen var inte den första i världshistorien, men sättet den skedde på var unikt. Följderna har varit större och farligare på många andra håll i Europa men det vore naivt att tro att Norden är en isolerad lycksalighetens ö.

Nu kan man ju säga att så här ser det ut och att det inte är så mycket att göra åt. Jag ser det heller inte som min uppgift som historiker att komma med konkreta lösningsförslag. Min uppgift är att söka teckna en utveckling och peka på problem som den medfört. Den bild jag tecknat är en annan än den som ekonomerna och en del sociologer tecknade, åtminstone fram till 2008. Historikerns uppgift är att söka distans till sådana starkt ideologiserade akademiska berättelser. Jag vill inte påstå att historikerna lyckats särskilt väl i det avseendet eller att deras perspektiv är ideologifritt, men det är eller borde vara annorlunda med sikte på att ifrågasätta och att destabilisera de stora sanningarna. I stället för att ur historien motivera fiktioner om starka och homogena gemenskaper som aldrig funnits vill jag peka på hur bräckliga de samhällseliga arrangemangen är i ett långt historiskt perspektiv. Jag vill underminera trosvisa tankar på att vi är på väg mot ett förutbestämt mål antingen detta anges som den fullkomliga välfärdsstaten eller den fullkomliga marknaden, som i båda fallen har sagts leda till allas lycka. Jag vill peka på historiens öppenhet och på riskerna i en helt annan mening än Anthony Giddens och Ulrich Becks glättiga riskbegrepp. Jag vill ur ett historiskt perspektiv också utkräva politiskt ansvar och peka på politiska möjligheter som fanns men inte togs men också på ansvar som togs och möjligheter som inte fanns men skapades, utan att ge mig in i den omedelbara debatten och utan att bli alltför konkret. Historikern är inte ideologifri eller opolitisk, men bör ha protopolitik som ideal och försöka hålla sig borta från både kryptopolitik och dagspolitik.

Det är alltså helt fel att teckna bilden av en lyckad kritisk och ideologifri historievetenskap mot ideologiserande ekonomi- och samhällsvetenskaper. De som skriver historien är inte mindre ideologiserande än de som analyserar samtiden. Historia var paraddisciplinen under

1800-talets nationsbyggande. Det vetenskapliga angreppssättet är bland historikerna liksom bland samhällsvetarna i princip metodologisk nationalismen. Med det uttrycket menar jag inte att historikerna och samhällsvetarna är nationalisterna i konventionell mening utan att deras analysenheter i huvudsak är nationer. Jag använder begreppet analogt till metodologisk individualism som ett uttryck för en syn där individerna är utvecklingens egentliga drivkraft. Historiker och samhällsvetare befinner sig fortfarande på Hegels nivå. Hegel såg ju som bekant förnuftet, som han kallade världsanden, inneboende i nationen.

Mitt argument är inte att vi skall tänka bort nationerna. Men de bör problematiseras mer och alternativa organisationsformer bör uppmärksammas mer. Nationerna bör inte som så ofta i dag ses som naturgivna utan som historiska konstruktioner. Mycket akademisk energi har investerats i komparationer av nationella utvecklingar. Därmed har man trott sig relativisera nationen genom att se den i jämförelse till andra nationer, men i princip har man med metoden bara förstärkt nationen som analyskategori. Den nationella ramen har förstärkts. Den har setts som given och närmast naturlig. Det viktiga för framtiden i en ny metodologisk ansats vore att se nationerna som sammanflätade i komplexa mönster, med en hög grad av interaktion som på sikt ändrar de nationella ramarna. Det gäller att se ett fenomen som massmigrationen på nya sätt. Det gäller att definiera det nationella i det nordiska och vice versa, men också i det europeiska och i det globala.

I detta perspektiv ser jag möjligheter för ett starkare och intensivare nordiskt politiskt samarbete, där kanske så småningom en nordisk identitet kan uppstå kring gemensamma prestationer och landvinningar. Det handlar om att bygga institutioner för empiriskt och pragmatiskt samarbete, där en viktig uppgift kunde vara att ge Norden en röst i Europa, att återskapa tanken på en nordisk modell i nya former för en ny tid, Norden som något av ett föredöme i europeisk politik. Europa och världen behöver föredömen. I vart fall i Europa kan Norden därvid också få en viss politisk tyngd. Miljöfiaskot i Köpenhamn i december där hyckleriet firade triumf visar hur svårt det är, men här finns kanske trots allt ett område för nordisk och europeisk politik. Hotet mot euron och riskerna för statsbankrutten liksom frågan om vad vi gör i Afghanistan visar att de problem som Werner- och Davignon-planerna avsåg att lösa fortfarande är olösta och inte bara berör Europa utan i hög grad också Norden. Dessa problem kunde kanske också bli föremål för nordisk reflektion i syfte att bidra till den europeiska debatten,

Nordiska värden finns inte essentiellt rotade i en nordisk historia eller kultur utan omförhandlas och omskapas ständigt i konfrontation med tidens utmaningar. Det finns ingen fast punkt varifrån denna konfrontation kan ske, eftersom vi hela tiden följer med i tidströmmen. Denna tidström är sedan 1970-talet osedvanligt stark. Man skulle kunna tala om en malström. Den elektroniska revolutionen, de dramatiska förändringarna och maktförskjutningarna på marknader för arbete och kapital samt massmigrationen från Afrika och Asien till Europa har medfört och medför värdeskiten som gör varje tal om en västerländsk, europeisk eller nordisk väderkanon meningslöst. Vad är ett kristet Europa när i många storstäder fler muslimer besöker moskéerna än kristna går i kyrkorna? Att i denna malström, där allt flyter och mycket är turbulent, åberopa specifika kulturellt och historiskt rotade beständiga nordiska värden, som om tiden stod still, blir lätt patetiskt. Men nordiska värden är inte i sig patetiska eller meningslösa. Det är bara det att de hela tiden måste omskapas för att påverka och anpassa sig till nuets krav.